

Садржај

Предговор	7
Формирање Дунавске бановине	25

Банови Дунавске бановине

Дака Поповић	59
Радослав М. Дуњић	66
Генерал Светомир Матић	80
Генерал Милан Николић	97
Добрица Матковић	118
Милојко Васовић	141
Светислав Пауновић	163
Светислав Рајић	192
Др Јован Радивојевић	270
Др Бранко Кијурина	306
Др Милорад Влашкалин	324
Закључак	328
Извори и литература	341
Именски регистар	353
Белешка о аутору	363

Предговор

Конструкција историјског памћења од стране различитих друштвених група за полазну тачку увек је имала интерес саме групе, која је одлучивала шта ће бити споменуто и на који начин ће то бити запамћено. Паралелно је постојала потреба појединаца да се идентификују са историјским догађајима који су били значајни за групу којој су припадали.¹ Кроз ту врсту конструкције можемо посматрати и историографију која је за тему имала југословенску државу. Она је прошла кроз више фаза чије је трајање било одређено друштвеним условима у којима се истраживало и писало о прошлости. Такође, од великог утицаја били су стручна оспособљеност и сензибилитет генерација историчара, отвореност за сазнања, доступност историјских извора, спремност официјелне политике да прихвати рационална сазнања, постојање приврженика истини и заговорника критичке историографије.² Током последњих деценија југословенска историографија искорачила је из међа које су јој дуго ограничавале интересовање за политичку и војну историју. Предмети проучавања постале су теме везане за историју друштва, културе, просвете, науке, институција, привреде и финансија. Као тема наметнуле су се и елите: друштвене, економске, интелектуалне, политичке и војне.³

¹ Питер Берк, „Историја као друштвено памћење”, *Реч: часопис за књижевност и културу*, 56-2/1999, Београд, 1999, стр. 83.

² Љубодраг Димић, „Југословенска држава и историографија”, *Токови историје*, 1-4/1999, Београд, 1999, стр. 326.

³ Мира Радојевић, „Један српски научник у југословенској политици (Божидар Марковић, 1874-1946)”, *Дијалог ђовјесничара-историчара*, Печуј од 20. до 22. октобра 2000, 4/2001, Загреб, 2001, стр. 281.

Трагајући за узроцима кризе која је раздирала југословенску државу и друштво, слободније него у претходним деценијама, приступило се поновним истраживањима која се баве њеном историјом. Повезивање са европском историографијом могуће је једино путем прихватања нових историографских тежњи које умногоме тематски, методолошки и интерпретативно обогаћују постојећа знања. Пут сазревања стручне и научне свести неминовно ће удаљити историографију о Југославији од тврдњи и учинити је ризницом знања.⁴

Једно од значајних методолошких питања југословенске историографије јесте однос између локалне, регионалне и опште историје. Без доброг познавања регионалних историја тешко се може тумачити, а и написати, општа историја Југославије. Добар историчар неког региона, са друге стране, мора имати широко знање из опште југословенске историје. Овакав приступ нам гарантује да се специфичним регионалним проучавањем неће изгубити целина проучавања југословенске историје.⁵ Писање историје југословенског друштва и државе подразумева синтезу научно валоризованих знања о свим аспектима вишенационалне заједнице, уз обавезно праћење ширих токова догађаја. Вишегодишње парцијално изучавање прошлости бивших социјалистичких република и покрајина Југославије имало је строге границе и није могло дати комплетну слику аутентичних административних целина из међуратног периода, какве су између осталих биле и бановине.⁶

На челу сваке бановине Краљевине Југославије налазио се бан као представник врховне власти. Постављан је краљевим указом на предлог министра унутрашњих по-

⁴ Љ. Димић, *н. г.*, стр. 336–339.

⁵ Александар Касаш, „Однос локалне, регионалне и опште историје”, *Часопис за савремену историју*, бр. 17 (1/1985), Загреб, 1985, стр. 21–22.

⁶ За историографију социјалистичке Југославије просто је било немислииво да се неко од историчара у Војводини бави проучавањем историје Македоније или Босне и Херцеговине. Специфичним регионалним проучавањем губила се или недовољно изражавала целина развоја југословенске државе. *Истио*.

слова и уз сагласност Министарског савета. Вршио је највишу политичку и општу управну власт у бановини. Припадало му је право коначног решавања по свим предметима из његове надлежности. Послове је обављао помоћу политичког, управног и стручног особља. Била су му потчињена сва надлештва и сви органи опште управе у бановини. Бан је доносио решења као другостепена општа управна власт, надзирао је органе самоуправе и водио евиденцију послова у вези с одбраном земље. У његову надлежност спадали су унапређење пољопривреде, пољопривредних организација и удружења, колонизација и комасација, пољска лицитација и друго. Бан је постављао, премештао, отпуштао и пензионисао управне чиновнике у бановини. Његове атрибуције могле су се свести на оне које је имао као комесар бановинске самоуправе, то јест као државни орган.⁷

Биографије југословенских банова су данас потпуна историографска непознаница, а на једном месту никада нису пописана имена свих личности које су обављале ову дужност. Последица недостатка оваквих врста истраживања је то да данас врло мало знамо колико се и како прожимају „приватно” и „јавно” у животима „јавних делатника”. За разлику од српске историјске науке, светска историографија негује биографију као жанр, који је врло заступљен и цењен у научним круговима. Сазнања која данас поседујемо о историјским процесима, појавама и догађајима нису скромна. Међутим, историчарка Мира Радојевић с пуним правом поставља питање колико знамо о људима који су у њима учествовали, а да нису Карађорђе, Милош Обреновић, Петар I Карађорђевић, Никола Пашић, Александар I Карађорђевић, Драгољуб Дража Михаиловић... Историја Југославије је препуна таквих ликова, које срећемо као учеснике неких збивања, чланове политичких странака и разних удружења, војне команданте, носиоце идеја, потписнике

⁷ Милић Ф. Петровић, *Државни родослов Краљевине Југославије/СХС 1918–1941*, Београд, 2008, стр. 153.

изјава, декларација, политичких програма, брошура. На то се надовезују многа питања: ко су били, шта су желели, какво им је било образовање, каква интересовања, лични животи, где су налазили пријатеље, ко су им били истомишљеници и противници, зашто су се залагали за идеје којима су се управљали у националним, политичким и другим ангажовањима? На недостатак биографија и историографских радова о улози личности у историји, као и о самим личностима, указивали су многи историчари и писци. Из свега тога се као закључак намеће чињеница да је током прошлог века наша традиционална политичка историографија, „пренаглашено персонализована”, спомињала небројена имена, али да при том није говорила ништа о човеку, нити је остварила напредак вредан пажње у развијању биографије као жанра.⁸

Оваква тенденција се може запазити и у другим историографијама, које такође више интересовања показују за владаре, државнике, водеће политичаре, црквене великодостојнике. У свом раду Мира Радојевић указује на мишљење белгијског историчара Леона Халкина да ће се „мање искривљавати историја уколико је њен субјект безначајнији”, али вредност биографије зависи од тога колико је друштво заинтересовано за њу. Због тога су каријере изузетних личности у старту привилеговане, јер саме по себи подстичу интересовање и задовољавају радозналост. И међу тим изузетним личностима можемо направити поделу. На једној страни су оне чији се живот одиграва у временима када до изражаја долазе њихове особине и вештине, које их чине посебнима. Супротно њима су они јавни делатници чији се радни век одиграва у равномерном ритму, без успона и падова.⁹ Историографија се тако налази пред избором: да ли истраживати оне личности које су својим радом задужиле свој народ или се бавити проучавањем обичног човека? И једно и друго се чини подједнако важним, с тим да поједине научне установе које сакупљају биографије обичних људи

⁸ Мира Радојевић, „Биографије у српској историографији”, *Токови историје*, 1–2/2007, Београд, 2007, стр. 191–193.

⁹ *Исто*, стр. 193–194.

прихватају претпоставку да се у историји сваког живота „крије светска историја”.¹⁰

Истраживање биографија банова у Краљевини Југославији пред истраживача поставља и временска и материјална ограничења. С распадом југословенске државе, сачувана архивска грађа остала је расута у шест држава. Бурни догађаји прошлога века у неповрат су однели највећи део архивске грађе, као и приватну заоставштину већине банова.¹¹ На тај начин смо остали ускраћени за њихове животне приче, које би нам појасниле многобројне историјске процесе у југословенској краљевини. Правило да у свему постоји изузетак и овога пута се потврдило у виду мемоарских сећања неколицине банова. Ова грађа нам данас представља непроцењив историјски извор, писано сведочанство о људима и догађајима који су обележили једну епоху наше историје.

За овај рад најдрагоценија су нам *Сећања Даке Поповића*, која је иза себе оставио први бан Дунавске бановине. Неколицина историчара је у својим радовима навела да се овај необјављени рукопис чува у Рукописном одељењу Матице српске у Новом Саду, али увидом у писану оставштину Даке Поповића нисмо га пронашли.¹² Делови његових необјављених *Сећања*, као и део преписке, дословце су инкорпорирани у *Лейолис о Влаовићима* који је написао његов син Душан Поповић.¹³ Његове забелешке нам дају увид у историјске догађаје из угла човека који је у њима и сâм учествовао. Такође су занимљива запажања о историјским личностима, почевши од краља Александра I Карађорђевића и низа председника Министарског савета,

¹⁰ Ђорђе Станковић, „Зашто 'изазов нове историје'?", *Годишњак за друштвену историју*, св. 1, Београд, 1995, стр. 130.

¹¹ Потпуно је уништена архивска грађа Зетске и Моравске бановине, прва је плански спаљена, а друга је уништена у поплави. У пожару оштећена је архивска грађа Дринске бановине. За време Другог светског рата архивска грађа Вардарске бановине однета је у Бугарску, а о њеној даљој судбини нема података.

¹² Наведено је да се рукопис чува у Рукописном одељењу Матице српске под редним бројем М. 16927.

¹³ Душан Поповић, *Лейолис о Влаовићима*, I–III, Нови Сад, 2006.

преко Стевана Ђирића, председника Народне скупштине Краљевине Југославије, до низа војвођанских и новосадских политичара и јавних личности. Посебно су интересантна размишљања и закључци о улози његове генерације у историјским дешавањима прве половине XX века.

Ништа мање нису значајни мемоари првог бана Врбаске бановине, генерала Светислава Тисе Милосављевића.¹⁴ Они представљају сведочанство о његовом бановању, реферисањима краљу, раду и приликама у Босанској Крајини, основним замислима краља Александра I Карађорђевића у погледу унутрашње политике. Мемоари су аутентично сведочанство не само о краљевом мишљењу већ и о његовом држању и утицају на развој и решење многобројних питања унутрашње државне управе, а у исто време представљају веран прилог историји краљевог личног режима. Бан Светислав Милосављевић је избегавао коментарисање краљевих изјава и мишљења, која нису увек одговарала правом стању ствари или су чак била у контрадикцији са ранијим краљевим ставовима. Такође, избегавао је давање суда о тадашњој политичкој ситуацији или тражење узрока за промене у ставовима и држању владара.

Мемоари бана Зетске бановине Петра Иванишевића *Доживљаји и усјомене* драгоцени су јер их је написао један обичан човек као сведок многих драматичних историјских догађаја.¹⁵ Иванишевић представља оличење младог човека који је био прожет националним, српским заносом, који је имао за циљ ослобођење и уједињење читавог српског народа. Као такав, он је из родне му Херцеговине пребегао у Србију и као добровољац учествовао у балканским и Првом светском рату. У делу мемоара који се односи на период његовог бановања, он верно осликава многобројне личности са којима се сусретао, сукобљавао или је сарађивао. Посебну занимљивост представљају описи околности под којима је изабаран за бана, односно смењен.

¹⁴ Светислав Тиса Милосављевић, *Мемоари – Бановање*, Бања Лука, 2005.

¹⁵ Петар Иванишевић, *Доживљаји и усјомене*, Београд – Нови Сад, 2001.